

Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Empatik Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

A Research Regarding The Emphatic Tendencies of Preschool Education Teachers In Terms of Some Variables

Esmâ ÇELİK*
Aysel ÇAĞDAŞ**

ÖZET

Bu araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin empatik eğilimlerinde; mesleki kıdem, yaş, mezun oldukları eğitim düzeyi, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları (Anaokulu/Ana sınıfı/Kreş), sahip oldukları çocuk sayıları, mesleği isteyerek seçip seçmemeleri, mesleklerini sevip sevmemeleri, tam günlük/yarım günlük çalışma biçimi değişkenleri yönünden anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırmanın çalışma evreni; 2006-2007 öğretim yılında Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler ile SHÇEK'e bağlı Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde görev yapan tüm öğretmenlerdir. Örneklemi ise; Konya İlinde, Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı 175 okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 342 öğretmen ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarına bağlı 34 Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde görev yapan 79 öğretmen oluşturmuştur. Araştırmada toplam 382 öğretmen örnekleme dâhil edilmiştir.

Toplanan 382 anketten, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullardan gelen 9, SHÇEK' den gelen 2, olmak üzere toplam 11 adet anket eksik ya da birden fazla işaretleme yapılarak doldurulması nedeni ile elenmiş ve bu nedenle çalışma 371 form ile değerlendirilmiştir. Tarama modelinde olan bu araştırmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında ilişkisel tarama yapılmıştır.

Araştırmada okul öncesi öğretmenlerin kişisel bilgilerini içeren "Kişisel Bilgi Formu" ile empatik eğilimlerini ölçmek için Prof. Dr. Üstün DÖKMEN tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen empatik eğilim puanlarında iki değişken arasındaki ilişkiyi test etmek için t testi, ikiden fazla değişken arasındaki ilişkiyi test etmek için de F sınaması kullanılmıştır. Verilerin analizinde manidarlık seviyesi 0.05 olarak belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin; mesleki kıdem, yaş, eğitim düzeyleri, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları, sahip oldukları çocuk sayıları, çalışma biçimlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği, buna karşın mesleği isteyerek seçenlerin mesleği istemeyerek seçenlere, mesleği sevenlerin mesleği sevmeyenlere göre empatik eğilim puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Empati, Eğitim, Okul Öncesi Eğitim, Okul Öncesi Eğitim Kurumu, Öğretmen, İletişim.

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

In this study it is researched that whether there is a significant differentiation for the teachers' emphatic tendencies who work at preschool education institutions in terms of their length of services, ages, educational levels, students' numbers, marital statuses, institutions they work for (Nursery/Kindergarten/ Day Nursery), kids they have, whether they choose their professions willingly or not, whether they like their professions or not, and their works hours (halftime-fulltime). The dependent variable of the research is "the emphatic tendencies of the teachers who work for preschool institutions". The independent variables of the research are their length of services, ages, educational levels, students' numbers, marital statuses, institutions they work for (Nursery/Kindergarten/ Day Nursery), kids they have, whether they choose their professions willingly or not, whether they like their professions or not, and their works hours (halftime-fulltime).

Target population has been used in this research. The target population is a accessible population. The target population of this study is the teachers who work for the official and private preschool institutions that are dependent on Province National Education Directorate of Konya in 2006-2007 School Year and nurseries and day nurseries that are dependent on Turkish Social Service and Children Protection Institution . It was aimed to reach all 773 teachers who work for the preschool institutions that are dependent on Province National Education Directorate of Konya and therefore an application for the required permit was demanded from the Ministry of national Education.

But the required permit could not be taken for all target population. The ministry said that the number of the preschool institutions had to be limited 70 institutions. For this reason, sampling from target population was used.

While determining the sample of this study, in order to reach more preschool teachers, 70 preschool education institutions where there are more teachers than the others and 197 preschool teachers who work at these institutions were taken into the sample.

* Eğitim Müfettişi

** Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi

Besides the institutions from where it was allowed to take samples, the Emphatic Tendency Scale and Personal Information Forms were applied to the 145 preschool education teachers, who work at 105 schools located in Konya and the districts, by the researcher himself and M.D students from Child development and Education of Social Sciences Institute of Konya University.

In order to realize the study at the nurseries and the day nurseries dependent on Turkish Social Service and Children Protection Institution, it was applied to the Turkish Social Service and Children Protection Institution of Konya, for all target population the required permit was taken verbally.

The sample of this research was consisted of 342 teachers who work for 175 preschool education institution dependent on National Education Directorate of Konya and 79 teachers who work for 34 nurseries and day nurseries dependent on Turkish Social Service and Children Protection Institution of Konya. All teachers who were included by the sample and work for preschool education institutions dependent on The Ministry of National Education were reached. But the scales of 39 teachers from the nurseries and day nurseries dependent on Turkish Social Service and Children Protection Institution of Konya could not taken back. Hence, 382 teachers were included by the sample.

Since 11 questionnaires -9 from the schools dependent on The Ministry of Education and 2 from Turkish Social Service and Children Protection Institution of Konya- were eliminated from the collected 382 scales because of wrongly filling or choosing more than one alternatives, the study was evaluated with 371 forms.

In the research, "Personal Information Form" that includes preschool teachers' personal information and "Emphatic Tendency Scale" that was developed by Prof. Dr. Üstün Dökmen were used.

The form prepared by the researcher includes the questions as their length of services, ages, educational levels, students' numbers, marital statuses, institutions they work for (Nursery/Kindergarten/ Day Nursery), kids they have, whether they choose their professions willingly or not, whether they like their professions or not, and their works hours (halftime-fulltime).

The goal of "The Emphatic Tendency Scale" that was developed by Prof. Dr. Üstün Dökmen (1988) is to measure the potential of the individuals in the daily life. Dökmen (1988) was developed the Emphatic Tendency Scale from the theoretical core of his own Progressive Empathy Sequencing Model. As it was prepared like a Likert type scale, nearly half of the emphatic tendency scale's items that are consisted of 20 items were written negative in order to balance the tendency for saying yes. There are grades from 1 to 5 that are in face of every item existing in the Emphatic Tendency Scale. Marking any of numbers from 1 to 5 existing in the face of every item, individuals declare that how much they are agree with the idea in that item.

Before evaluating the data obtained from the Emphatic Tendency Scale and the Personal Information Form at the first stage of the research, it was determined that if there were any unanswered questions and any item which was marked more than one check, and then the deficient items and the items with more than one checks were out of evaluation.

At the second stage, the teachers' length of services, ages, educational levels, students' numbers, marital statuses, institutions they work for (Nursery/Kindergarten/ Day Nursery), kids they have, whether they choose their professions willingly or not, whether they like their professions or not, and their works hours (halftime-fulltime) were grouped and numbered in their personal information forms, and then in order to evaluate these information, they were transferred into computer.

As for the third stage, the answers given for the question items consisted of "Completely antithetic", "Quite antithetic", "I am ambivalent", "Quite suitable", "Completely suitable" existing in the Emphatic Tendency Scale were divided as positive and negative and then, the collected scores were transferred into the computer.

The statistical analysis of the data was handled in a way that the effect of independent variables upon the dependent variables should be exhibited. The score distributions obtained from the scales were transferred into the computer by coding according to the independent variables.

In order to test whether the marital statuses, whether they choose their professions willingly or not, whether they like their professions or not, and their works hours (halftime-fulltime) of the teachers, who work for preschool education institutions, affect their emphatic tendencies or not and to check the significance control of difference between score mean, "t test" was done. Whether the teachers' length of services, ages, educational levels, students' numbers, and children they became different or not according to their variables, "F trial" was used.

The significance level in analyzed the data was determined as 0.05.

Any significance level was not found on their emphatic tendency levels according to the variables as the preschool teachers' length of services (1-5 years, 6-10 years, 11-15 years, 16-20 years, 21 years and over), ages (18- 23 years old, 24-29 years old, 30-35 years old, 36-41 years old, 42 years old and over), educational levels (high school ,associate diploma, bachelor's degree, and Master degree), students' numbers (1-10, 11-15, 16-20, 21-25, 26 and over), marital statuses (married or single), , institutions they work for (Nursery/Kindergarten/ Day Nursery), kids they have (childless, 1-2 children, 3 or more than 3), and their works hours (halftime-fulltime).

At the end of the research an significant difference was found on their emphatic tendency levels according to the variable as whether they choose their professions willingly or not. According to this result, it was determined that the emphatic tendency score mean of the teachers who chose their profession willingly is higher than the ones who chose their profession unwillingly.

It was reached the finding that there is a significant difference related to the variable as whether the preschool education teachers like their professions or not. According to this result, it was determined that the emphatic tendency score mean of the teachers who like their profession is higher than the ones who do not like their profession unwillingly.

Keywords: Empathy, Education, Pre-school education, Pre-school education institutions, Teacher, Communication.

The type of research: Research

Giriş

Eğitim kişiye istendik davranışlar kazandırma sürecidir (Senemoğlu., 2000: 2). Eğitimin ilk basamağını oluşturan "Okul Öncesi Eğitim", çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan; bedensel, psiko-motor, sosyal-duygusal, zihin ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, kişiliğin şekillendiği ve çocuğun devamlı olarak değiştiği bir süreçtir (Ömeroğlu ve Yaflar, 2004: 77).

Okul öncesi eğitimin temel amacı; çağdaş ve demokratik toplumun gerektirdiği, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilen, girişimci, araştırmacı, özdenetimini sağlayabilen, kendi haklarına ve başkalarının haklarına saygılı, yeteneklerini kullanma becerisine ve kültürel değerlere sahip, sağlıklı kuşaklar yetiştirmektir (Zembat., 1995: 111-112).

Eğitim bir iletişim sürecidir. İletişimde bulunmaksızın eğitim yapmak imkânsızdır (Küçükahmet., 2000: 32). İnsanları yeni yüzyıla hazırlamak, onlara sağlanacak eğitim imkânları ve onlarda geliştirilecek sağlıklı iletişim becerisi ile gerçekleşebilir. Günümüzde toplumların çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmelerinin, eğitime verdikleri önem kadar iletişime de önem vermeleri ile mümkün olacağı söylenebilir (Çağdaş, 1997: 18). Karmaşık bir canlı varlık olarak insan davranışlarının anlaşılabilmesi, çözümlenebilmesi önem kazanmaya başlamıştır. İyi bir iletişimin yolu artık insanı anlamaktan, beklentilerini karşılayabilmekten ve empati kurmaktan geçmektedir (Kılıç, 2005: 2).

Günümüzde empati, kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir (Dökmen, 2002: 135).

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin etkili problem çözme becerisi ile güçlü bir iletişim becerisine sahip olması gerekir. Olumlu bir sınıf ortamı, büyük ölçüde öğretmenin öğrencileriyle kurmuş olduğu ilişkilerin niteliğine bağlıdır (Yavuzer, 2001: 12). Empati ile bireyin öznel dünyasındaki yaşantılarının başka birisi tarafından ifade edilmesi sonucunda, birey daha önce bilincinde olmadığı içsel yaşantılarını fark etmeye, sorunlarının kaynağını ve çözüm yollarını görmeye başlamaktadır. Empati bir yönüyle etkili problem çözme sağlanmaktadır (Özcan., 2003: 109).

İlk çocukluk çağı, başkalarını gözleme ve taklit etme eğiliminin en fazla olduğu çağdır. Bu nedenle çocuğun yakın çevresindeki bulunan her kişi, onun için ayrı bir model teşkil eder (Çağdaş, 2000: 34). Çocuğa empatik ve değer vererek davranmanın yanı sıra, çocuğun yanında başkalarına da empatik ve değer vererek davranan yetişkin, çocuklarda empatinin gelişiminde güçlü bir etkiye sahiptir (Cotton, 2007: 4). Empatik öğretmenler öğrencilerin davranışlarını anlamada daha hassas, sorunlara çözüm bulmada daha başarılıdırlar (Genç ve Kalafat, 2008: 213).

Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin öğrencilerine karşı empatik anlayış içinde olması ve etkili bir iletişim için gerekli olan koşulları sağlamaları; onlarla etkin ve sağlıklı iletişim kurmalarını sağlayacak, onların olumlu benlik geliştirmelerine, uyumlu kişilik özellikleri kazanmalarına ve kendilerini gerçekleştirmelerine, ilerdeki öğrenim hayatlarında daha başarılı olmalarına yardımcı olacaktır. Empati üzerine pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, okul öncesi öğretmenleri üzerinde böyle bir araştırma fazla yapılmadığından dolayı okul öncesi eğitim öğretmenlerinin mesleki kıdemleri, yaşları, eğitim düzeyleri, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları, sahip oldukları çocuk sayısı, mesleği isteyerek seçip seçmemeleri, mesleklerini sevip sevmemeleri, tam günlük/yarım günlük çalışma biçimlerinin empatik eğilimlerini etkileyip etkilemediği araştırılması gereken önemli bir konudur.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, okul öncesi eğitim öğretmenlerinin mesleki kıdemleri, yaşları, eğitim düzeyleri, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları, sahip oldukları çocuk sayısı, mesleği isteyerek seçip seçmemeleri, mesleklerini sevip sevmemeleri, tam günlük/yarım günlük çalışma biçimleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir? Sorusuna cevap aramaktır.

Alt Amaçlar

Genel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin mesleki kıdemleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir?

2. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin yaşları empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
3. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin eğitim düzeyleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
4. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin sınıflarındaki öğrenci sayıları empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
5. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin medeni durumları empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
6. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin çalıştıkları kurumlar (Anaokulu/Ana sınıfı/Kreş) empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
7. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin sahip oldukları çocuk sayıları empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
8. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin mesleği isteyerek seçip seçmemeleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
9. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin mesleklerini sevip sevmemeleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir?
10. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin tam günlük/yarım günlük çalışma biçimleri empatik eğilimlerini etkilemekte midir?

Araştırmanın Önemi

Bu araştırma sonucunda elde edilecek bulguların özellikle;

1. Empati konusunu güncelleştirip üzerinde düşünme ve tartışma ortamı yaratacağı,
2. Okul öncesi eğitimde öğretmen-öğrenci iletişimde empatinin öneminin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacağı,
3. Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin öğrencileri ile iletişimlerinde empatik eğilimlerini geliştireceği,
4. Okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştiren yüksek öğrenim kurumlarında, öğretmen adaylarının iletişim ve empatik becerilerini geliştirecek eğitim programlarının hazırlanmasında etkin rol oynayacağı,
5. Okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlere düzenlenecek hizmet içi eğitim programlarının hazırlanmasına katkı sağlayacağı,
6. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda geliştirilen önerilerin yeni araştırmalara ışık tutacağı umulmaktadır.

Sayıtlılar

1. Örneklemin evreni temsil edecek yeterlilikte olduğu,
2. Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin “Empatik Eğilim Ölçeği”ni samimi ve içtenlikle cevapladıkları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma sonucu elde edilecek bulgulara ilişkin genellemeler aşağıda belirtilen sınırlılıklar için de geçerlidir

1. Araştırma Konya’da 2006–2007 öğretim yılında okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan MEB bağlı okul öncesi eğitim kurumları ile SHÇEK bağlı kurumlarda çalışan okul öncesi eğitimi öğretmenleri ile sınırlıdır.
2. Araştırmanın konusu, okul öncesi öğretmenlerinin mesleki kıdem, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, öğrenci sayısı, medeni durum, çalıştıkları kurum, sahip oldukları çocuk sayısı, mesleği isteyerek seçip seçmeme, mesleği sevip sevmeme, tam günlük/yarım günlük çalışma biçimlerinin empatik eğilimlerine etkisi ile sınırlıdır.
3. Öğretmenlerin Empatik Eğilimleri ile ilgili veriler “Empatik Eğilim Ölçeğinin” ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
4. Ulaşılabilen Türkçe ve yabancı kaynaklarla sınırlıdır.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Tarama modelinde olan bu çalışmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında ilişki tarama yapılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada çalışma evreni kullanılmıştır. Çalışma evreni ulaşılabilen evrendir. Bu çalışmanın, çalışma evrenini, 2006-2007 öğretim yılında Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmî ve özel okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenler ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı kreş ve gündüz bakım evlerinde çalışan öğretmenler oluşturmuştur.

Bu çalışmada örnekleme; Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlı 175 okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 342 öğretmen ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumlarına bağlı 34 Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde görev yapan 79 öğretmen oluşturmuştur. Örneklem dâhil edilen, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin tamamına ulaşılmış, ancak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Kreş ve Gündüz Bakım Evlerinde çalışan 39 öğretmenin ölçekleri geri dönmemiştir. Dolayısıyla çalışmada toplam 382 öğretmen örneklem dâhil edilmiştir.

Toplanan 382 ölçekten, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullardan gelen 9, SHÇEK' den gelen 2, olmak üzere toplam 11 adet anket eksik ya da birden fazla işaretleme yapılarak doldurulması nedeni ile elenmiş ve bu nedenle çalışma 371 form ile değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu form okul öncesi öğretmenlerin mesleki kıdemleri, yaşları, eğitim düzeyleri, öğrenci sayıları, medeni durumları, çalıştıkları kurumları, sahip oldukları çocuk sayıları, mesleği isteyerek seçip seçmemeleri, mesleklerini sevip sevmemeleri, tam günlük/yarım günlük çalışma biçimleri gibi soruları içermektedir.

Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)

Dökmen (1988) tarafından likert tipi bir ölçek olarak hazırlanan, 20 maddeden oluşan empatik eğilim ölçeğinin maddelerinin yaklaşık yarısı (evet) deme eğilimlerini dengelemek için negatif yazılmıştır. EEÖ'de her bir maddenin karşısına 1'den 5'e kadar dereceler yer almaktadır. Bireyler her bir maddenin yanındaki maddenin 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretleyerek, o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmektedirler (Dökmen, 1988: 177-178).

Empatik Eğilim Ölçeğinin Güvenilirliği

Dökmen (1988) Tarafından Empatik Eğilim Ölçeği, 70 kişilik üniversite grubuna üç haftalık ara ile iki defa uygulanmış ve her ikisinden elde edilen puanlar arasındaki korelasyon, testin tekrarı güvenirlilik katsayısı .82 olarak bulunmuştur (Dökmen, 1988: 178).

Empatik Eğilim Ölçeğinin Geçerliliği

Dökmen (1988) tarafından 24 kişilik bir gruba Empatik Eğilim Ölçeği ve Edwards Kişisel Tercih Envanterinin "Duyguları Anlama Alt Ölçeği" uygulanmış, ölçek puanları arasındaki korelasyon .68 olarak bulunmuştur (Dökmen, 1988: 178-179).

Empatik Eğilim Ölçeğinin Puanlaması

Likert türü bir ölçek olduğu için bireyler her bir maddenin yanındaki 1'den 5'e kadar olan sayılardan birisini işaretlemektedirler. Ölçekte 8 madde negatif yazılmıştır. Negatif yazılmış maddeler tersinden puanlanmaktadır (Dökmen, 1988: 178).

Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan ise 20'dir

Verilerin Toplanması ve Analizi

Verilerin Toplanması

Bu araştırmanın verileri, okul öncesi eğitim öğretmenlerine uygulanan kişisel bilgi formu ve Empatik Eğilim Ölçeği aracılığı ile toplanmıştır.

Çalışma kapsamına alınan okul öncesi eğitim kurumları ve öğretmen sayıları tespit edildikten sonra araştırmanın içeriğini özetleyen bir rapor hazırlanarak Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünden resmî izin belgesi alınmıştır. Alınan bu belge Konya İl Millî Eğitim Müdürlüğü kanalıyla Millî Eğitim Bakanlığına iletilmiş, Millî Eğitim Bakanlığınca çalışma evreninin bütününde çalışma yapmaya izin verilmemiştir. Örneklemin 70 okulla sınırlandırılması istenmiştir. 70 okul ve 197 okul öncesi eğitim öğretmeni için Millî Eğitim Bakanlığında yazılı izin alınmıştır.

Empatik Eğilim Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formlarının bir kısmı araştırmacı tarafından uygulanırken, araştırmacının yüz yüze görüşme imkânının olmadığı kurumlara posta yolu ile ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin istatistiksel analizi bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkilerini ortaya koyacak bir biçimde ele alınmıştır. Ölçeklerden elde edilen puan dağılımları bilgisayara, bağımsız değişkenlere göre kodlanarak geçirilmiştir. İstatistiksel analizler SPSS paket programı ile değerlendirilmiştir. Veriler “t testi” ve “F sınaması” ile test edilmiştir. Verilerin analizinde manidarlık düzeyi 0.05 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

1. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 1. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı \bar{x} , s ve F Değerleri

KIDEM (Yıl)	n	\bar{x}	s	F	Önemlilik Düzeyi
1-5	213	75,22	8,33	F = 0,46	Önemsiz P > 0,05
6-10	76	76,01	8,48		
11-15	37	75,24	8,34		
16-20	26	77,11	7,24		
21 ve Üstü	19	76,57	7,82		
TOPLAM	371	-	-		

Elde edilen bulgulardan puan ortalaması açısından en yüksek puan ortalamasına sahip olan gurubun 16-20 yıl arası mesleki kıdeme sahip olan öğretmenlerin olduğu, en düşük puan ortalamasını ise 1-5 yıl ve 11-15 yıl arası kıdeme sahip olan öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir. F sınaması sonucu, elde edilen istatistiksel değerler ortalamalar arasında önemli bir farkın olmadığını ortaya koymaktadır.

2. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Yaşlarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 2. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Yaş Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı \bar{x} , s ve F Değerleri

YAŞ	n	\bar{x}	S	F	Önemlilik Düzeyi
18-23	93	75,03	8,21	F = 0,43	Önemsiz P > 0,05
24-29	151	75,73	8,73		
30-35	73	75,50	7,92		
36-41	35	75,45	7,79		
42 ve Üstü	19	77,68	6,80		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 2’deki bulgulardan; “EEÖ” puan ortalaması açısından en yüksek puan ortalamasına sahip olan gurubun 42 yaş ve üstü olan öğretmenlerin olduğu, en düşük puan ortalamasının ise, 18-23 yaş, 24-29 yaş, 30-35 yaş ve 36-41 yaşları arasında bulunan öğretmenlerin birbirlerini çok yakın puanlarla izledikleri anlaşılmaktadır. F sınaması sonucu, elde edilen istatistiksel değerler ortalamalar arasında 0,05 düzeyinde anlamlı farkın olmadığını ortaya koymuştur.

3. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Eğitim Düzeylerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 3. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n , \bar{x} , s ve F Değerleri

EĞİTİM DÜZEYİ	n	\bar{x}	S	F	Önemlilik Düzeyi
Lise	130	75,27	8,51	F = 0,93	Önemsiz P > 0,05
Önlisans	67	76,41	7,62		
Lisans	167	75,67	8,29		
Lisansüstü	7	71,28	7,99		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 3’de okul öncesi eğitim kurumu öğretmenlerinin “EEÖ” puan ortalaması açısından ön lisans mezunu öğretmenlerin en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu, lise mezunu öğretmenler ile lisans mezunu öğretmenlerin birbirlerini çok yakın puanlarla izledikleri, lisansüstü eğitim düzeyinde bulunan öğretmenlerin ise en düşük puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Elde edilen bu bulgu anlamlı bir farkı ifade etmemektedir.

4. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Öğrenci Sayılarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 4. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Öğrenci Sayısı Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n , \bar{x} , s ve F Değerleri

ÖĞRENCİ SAYISI	n	\bar{x}	S	F	Önemlilik Düzeyi
1-10	20	75,30	5,47	F = 1,76	Önemsiz P > 0,05
11-15	112	74,31	8,60		
16-20	139	75,75	8,80		
21-25	82	77,37	7,33		
26 ve üstü	18	75,58	8,25		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 4’de görüldüğü gibi okul öncesi eğitim kurumu öğretmenlerinin puan ortalaması açısından en yüksek puan ortalamasına sahip olan gurubu 21-25 arası öğrenci sayısına sahip olan öğretmenlerin oluşturduğu, en düşük puan ortalamasını ise 11-15 arası öğrenci sayısına sahip olan öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir. F sınaması sonucu, elde edilen istatistiksel değerler ortalamalar arasında önemli bir farkın olmadığını ortaya koymaktadır.

5. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Medeni Durumlarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 5. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Medeni Durum Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n , \bar{x} , s ve t Değerleri

MEDENİ DURUM	n	\bar{x}	S	T	Önemlilik Düzeyi
Evli	198	75,26	8,24	t = 0,81	Önemsiz P > 0,05
Bekâr	173	75,96	8,26		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 5’de görüldüğü gibi evli ve bekâr öğretmenlerin “EEÖ” puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bu değer 0,05 manidarlık düzeyinde anlamlı değildir. Bulgular öğretmenlerin medeni durumlarına göre empatik eğilimlerinin anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığını ortaya koymaktadır ($P>0.05$).

6. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Çalıştıkları Kurumlarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 6. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Çalıştıkları Eğitim Kurumu Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n, \bar{X}, s ve F Değerleri

EĞİTİM KURUMU	n	\bar{X}	S	F	Önemlilik Düzeyi
Kreş ve Gündüz Bakım Evi	38	78,36	7,93	F = 2,78	Önemsiz P > 0,05
Anaokulu	85	75,91	8,73		
Ana sınıfı	248	75,04	8,06		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 6’da okul öncesi eğitim kurumu öğretmenlerinin empatik eğilim puanı bakımından eğitim kurumu değişkenine göre; kreş ve gündüz bakımevlerinde görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması açısından en yüksek puan ortalamasına sahip olan gurubu temsil ettiği, en düşük puan ortalamasının ise anaokulu ve anasınıflarında görev yapan öğretmenlerin izledikleri anlaşılmaktadır. Tablo 6’ya bakıldığında F sınavı sonuçlarına göre okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin empatik eğilimlerinin çalıştıkları eğitim kurumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır.

7. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Çocuk Sayısının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 7. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Çocuk Sayısı Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n, \bar{X}, s ve F Değerleri

ÇOCUK SAYISI	n	\bar{X}	S	F	Önemlilik Düzeyi
Çocuksuz	221	75,50	8,21	F = 0,40	Önemsiz P > 0,05
1-2	140	75,55	8,44		
3 ve daha fazla	10	77,90	6,33		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 7’ye bakıldığında öğretmenlerin empatik eğilim düzeyi puan ortalamaları arasında belirgin bir fark olmadığı görülmektedir. Yapılan F sınavı sonucu elde edilen istatistiksel değerler de, okul öncesi öğretmenlerin empatik eğilimlerinde, sahip oldukları çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur ($P>0,05$).

8. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Mesleği İsteyerek Seçip Seçmemelerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 8. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleği İsteyerek Seçip Seçmeme Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n, \bar{X}, s ve t Değerleri

MESLEĞİ İSTEYEREK SEÇİP SEÇMEME	n	\bar{X}	S	T	Önemlilik Düzeyi
İsteyerek	329	76,10	8,03	t = 3,41	Önemli P < 0,01
İstemeyerek	42	71,54	8,87		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 8’de görüldüğü gibi mesleğini isteyerek seçenlerin empatik eğilim düzeyi puanları mesleğini isteyerek seçmeyenlere oranla daha yüksektir. Yapılan t testi sınavı sonucu elde edilen istatistiksel değerler, öğretmenlerin empatik eğilimlerinde mesleği isteyerek seçip seçmemeye göre anlamlı bir farkın

olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bu değerler 0,01 manidarlık düzeyinde anlamlı bir farkı ifade etmektedir.

9. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Mesleklerini Sevip Sevmemelerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 9. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Mesleği Sevip Sevmeme Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n, \bar{X}, s ve t Değerleri

MESLEĞİ SEVİP SEVMEME	n	\bar{X}	S	T	Önemlilik Düzeyi
Seviyorum	354	75,83	8,09	t = 2,60	Önemli P < 0,01
Sevmiyorum	17	70,52	10,08		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 9’da görüldüğü gibi, okul öncesi eğitim kurumu öğretmenlerinin “EEÖ” puan ortalamaları bakımından; mesleğini seven öğretmenlerin empatik eğilim puanlarının, mesleğini sevmeyen öğretmenlere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın önem kontrolü t testi ile sınanmıştır. İki ortalama arasındaki fark (P<0.01) düzeyinde önemli bulunmuştur.

10. Okul Öncesi Eğitim Kurumu Öğretmenlerinin Tam Günlük/Yarım Günlük Çalışma Biçimlerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Tablo 10. Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Çalışma Biçimi Değişkenine Göre “Empatik Eğilim Ölçeği” Puanı n, \bar{X}, s ve t Değerleri

ÇALIŞMA BİÇİMİ	n	\bar{X}	S	T	Önemlilik Düzeyi
Yarım Gün	272	75,39	8,35	t = 0,74	Önemsiz P > 0,05
Tam Gün	99	76,12	7,97		
TOPLAM	371	-	-		

Tablo 10’da görüldüğü gibi t testi sınaması sonucu elde edilen ortalamalar arasındaki fark (P>0,05) manidarlık düzeyinde önemsiz bulunmuştur. Bu bulgu yarım gün çalışan okul öncesi eğitimi öğretmenleri ile tam gün çalışan okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin farklılaşmadığını ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA VE YORUM

1. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Mesleki Kıdemlerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Araştırmanın sonucundan elde edilen bulgulara göre, okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin “mesleki kıdem” değişkenine göre, empatik eğilim puanları incelendiğinde, 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Sevimligül (2002)’ün hemşirelerin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerini incelediği, Barut (2004)’ün öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri ile çatışma eğilimi düzeylerini bazı değişkenler açısından incelediği, Yıldırım (2005)’in ilköğretim okulu yöneticilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişkiyi incelediği, Çiçek (2006)’in sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerini inceledikleri araştırmalarının sonuçlarında mesleki kıdeme göre empatik eğilim düzeyinin anlamlı farklılık göstermediği bulgusuna ulaşmışlardır. Bulgular, mesleki kıdemin okulöncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinde bir farklılaşmaya neden olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu duruma etken olarak; mesleki kıdemi daha az olan öğretmenlerin; idealist olmaları, ayrıca son yıllarda sınıf yönetimi, etkili iletişim, anne-baba eğitimi, sözlü iletişim vb. derslerde de bilgi birikiminin çoğalmış olması, derslerin içeriğinde yer alan insan ilişkileri, iletişim becerileri ve empati gibi iletişimin kalitesine doğrudan etki edecek konuların öğrencilere kazandırılmasından kaynaklanmış olabileceği şeklinde düşünülebilir.

Mesleki kıdemi fazla olan öğretmenlerin ise; mesleki tecrübelerinin fazla olması, hizmet içi eğitim kurslarına, seminerlere vb. katılmaları ayrıca basın yayın organlarında bu konuya yer verilmiş olması sebepleriyle son yıllardaki bilgi birikiminden faydalanmalarından dolayı, öğrencilerine karşı benzer düzeyde empatik olabildikleri şeklinde yorumlanabilir.

2. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Yaşlarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Ünal (2003)'ın empatik iletişim eğitiminin okul öncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisini belirlemeyi amaçladığı, Körükçü (2004)'nün altı yaş grubundaki çocukların özsaygı düzeyleri ile anne empatik becerilerini, Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerini değerlendirdiği araştırmanın sonucunda, yaşa göre empatik eğilim düzeyinde anlamlı farklılık olmadığı saptanmış olup bu araştırmanın sonucundan elde edilen bulgular birbirini destekler niteliktedir.

Ancak, yaş değişkeninin empatik eğilim ve empatik beceriyi etkilediğini belirten araştırmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmalardan;

Akgöz ve diğerleri (2005)'nin Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini inceledikleri araştırmaları, yaş arttıkça empatik eğilimin de arttığını belirtmektedir.

Alver (2003)'in çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bireylerin empatik becerileri ve karar verme stratejileri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkileri incelediği, Akgöz ve Karavuş (2005)'ün Çanakkale İli sağlık ocakları ve sağlık evlerinde çalışan ebelerin empatik iletişim becerilerini değerlendirdikleri, Kılıç (2005)'in İstanbul'daki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerini bazı değişkenler açısından incelediği araştırmalar ise, yaş arttıkça empatik eğilimin düştüğünü belirten araştırmalardır.

Goleman (1998: 129) ise bir yaşındaki bir bebeğin diğerinin sıkıntısını anlayabilmek için hareket taklidini kullandığını, bir bebek parmaklarını acıtmışsa, diğer bebeklerin de parmaklarını ağzına götürüp acıyı acımadığına baktıkları şeklinde açıklamaktadır. Cotton' da (2007: 4), yaşa bağlı olarak empatik becerinin arttığını ifade etmektedir. Lennon ve Eisenberg ise, (1990: 212) yetişkinlerde en gelişmiş düzeyde empati yeteneğinin mümkün olduğunu belirtmektedirler.

Yapılan literatür taraması sonuçları, empatinin, bebeklikten başlayıp yetişkinliğe doğru artış gösterdiği ve yetişkinlerde en gelişmiş düzeyde bulunduğu yönündedir. Bu araştırmada yaşın empatik eğilim üzerinde etkisinin bulunmamasının nedeninin, araştırmaya katılan grubun hepsinin yetişkin olmasından dolayı, empatik eğilim düzeylerinin gelişmiş olmasından kaynaklanabileceği söylenebilir.

Ayrıca empatik eğilim düzeylerinin yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık göstermemesine; genç öğretmenlerin idealist olmasının ve son yıllarda eğitim programlarında sınıf yönetimi, etkili iletişim, anne-baba eğitimi, sözlü iletişim vb. derslerin içeriğinde iletişim konularına dolayısıyla empatiye yer verilmiş olmasının; ileri yaştaki öğretmenlerin ise, tecrübelerinden kaynaklanan yaklaşımlarının etkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

3. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Eğitim Düzeylerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Lauder ve Reynolds (2002)'ün üç farklı grupta yer alan hemşirelik öğrencilerinin eğitim yılı açısından empati düzeyleri arasındaki ilişkiyi, Yurttaş ve Yetkin (2003)'ün birinci sınıf ve dördüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik beceri düzeylerini, Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği, Ercoşkun (2005)'ün sınıf öğretmenliği öğrencilerinin empatik becerilerini çeşitli değişkenler açısından incelediği, Yıldırım (2005)'in ilköğretim okulu yöneticilerinin empatik eğilim ve empatik becerileri ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişkiyi incelediği, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerini değerlendirdiği, Genç ve Kalafat (2008)'in öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerini farklı değişkenler açısından değerlendirdikleri çalışmaları, empatinin eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılan araştırmalar olup bu araştırmanın sonucu elde edilen bulgularla örtüşmektedir.

Körükçü (2004)'nün altı yaş grubundaki çocukların özsayıgı düzeyleri ile anne empatik becerilerini, Mete ve Gerçek (2005)'in PDÖ (Probleme Dayalı Öğrenim) yöntemiyle eğitim gören hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve becerilerini, Akyol ve Çiftçi (2005)'nin okul öncesi öğretmen adaylarının empatik beceri düzeylerini, Kılıç (2005)'in İstanbul'daki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerini bazı değişkenler açısından incelediği araştırması, empatinin eğitim düzeyine göre değiştiği sonucuna ulaşılan araştırmalardır.

Empatinin geliştirilmesi ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazıları empatinin doğuştan getirilen bir yetenek olduğunu, öğretilmeyeceğini ileri sürerken, bazıları empati kurmanın sonradan öğrenilebileceğini ileri sürmektedir (Lennon ve Eisenberg, 1990: 267).

Empatik eğilim, empatinin duygusal boyutunu oluşturmaktadır ve doğuştan gelen bir kişilik özelliğidir. Empatik eğilim bir beceri ya da bilişsel gelişimden çok tutum gelişimi ve kişilik değişimi gerektirmektedir. Bu özelliklerinden dolayı değiştirilmesi çok güçtür ve bunun için daha uzun süreli bir eğitime ihtiyaç vardır (Mete ve Gerçek, 2005: 16).

Bu araştırmanın uygulandığı grubun yetişkinlerden oluşması, günümüzde empati kavramının gündemde olan bir kavram olup sık kullanılması, bu konuda yayınların, hizmetiçi eğitim faaliyetlerin, seminerlerin yetişkin eğitimi üzerinde etkili olması nedeniyle empatik eğilim düzeyinin eğitim durumu değişkenini etkilemediği söylenebilir.

4. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Öğrenci Sayılarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Öğrenci sayısı ile empatik eğilim arasındaki ilişkiyi belirten başka bir araştırmaya rastlanmamış olması nedeniyle de başka araştırmalardan elde edilen bulgularla karşılaştırma yapılamamıştır.

Bu araştırma sonucundan elde edilen bulgular, öğretmenlerin sınıflarında bulunan öğrenci sayısı ile empatik eğilimleri arasında bir farklılaşma bulunmadığını göstermektedir. Bu durum ise, yıl içinde öğrenci sayısının sınıflarda zaman zaman değişmesi, uzun zaman aynı sayıda öğrenci ile çalışma olanağının bulunmaması, sınıflarındaki öğrenci sayılarının çok kalabalık olmaması ve öğretmenlerin çoğunluğunun sınıflarındaki öğrenci sayılarının birbirine yakın olması nedeniyle, sınıftaki öğrenci sayısının öğretmenlerin empatik eğilimlerini etkileyebilecek, değiştirebilecek bir etkiye sahip olmadığı şeklinde açıklanabilir.

5. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Medeni Durumlarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Erçoban (2003)'ün ilköğretim II. kademesindeki branş öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerini çeşitli değişkenler açısından incelediği araştırması, Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empatik beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği araştırması, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerinin değerlendirilmesi isimli araştırması, empatinin medeni duruma göre değişmediğini ortaya koyan araştırmalardır.

Medeni duruma göre öğretmenler arasında anlamlı bir farkın olmaması, öğretmenlerin empatik eğilimlerinde bekâr ya da evli olmalarının fark yaratıcı değişken olmadığı biçiminde yorumlanabilir. Evli ve bekâr öğretmenlerin aynı ortamlarda çalışmaları, benzer yaşantılara sahip olmaları, her iki grubun da eğitimden ve yayınlardan aynı düzeyde faydalanmaları nedeniyle empatik eğilim düzeylerinde benzerlik olduğu şeklinde açıklanabilir. Diğer taraftan;

Alver (2003)'ün çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bireylerin empatik becerileri ve karar verme stratejileri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkileri incelediği araştırması, bekârların evlilere göre empati puanlarının yüksek olduğunu vurgularken; Akgöz ve diğerleri (2005)'nin Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini inceledikleri araştırmaları ise, evlilerin daha empatik olduklarını belirtmektedir.

Bu bulgular, bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular ile paralellik göstermemektedir. Evli olan öğretmenlerin evliliğinde mutlu olup olmaması, çocuğunun olup olmaması gibi değişkenler empati düzeyini etkileyebilir.

6. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Çalıştıkları Eğitim Kurumlarının (Anaokulu/Ana sınıfı/Kreş) Empatik Eğilimlerine Etkisi

Sevimligül (2002)'ün hemşirelerin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerini, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerinin değerlendirilmesini amaçladığı araştırması, empatinin eğitim kurumu değişkenini etkilemediği sonucuna ulaşılan araştırmalardır. Bu bulgular, bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgularla paralellik göstermektedir.

Bu bulgulara dayalı olarak okul öncesi eğitim kurumlarında (Anaokulu/Ana sınıfı/Kreş) çalışma ortamının çok fazla değişmediği, birbirine yakın yaş grupları ile çalıştıkları ve birbirine benzer programlar yaparak benzer etkinlikleri uyguladıkları, benzer programların uygulandığı öğretim kurumlarından yetiştikleri için empatik eğilim düzeyinin öğretmenlerin çalıştıkları eğitim kurumlarına göre değişmediği söylenebilir.

Taşdemir (1999)'in Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin empatik eğilim ve iş doyumu düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, çalışılan kuruma göre empatik eğilim puanlarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği araştırması ile Akgöz ve diğerleri (2005)'nin Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini inceledikleri araştırmalarında ise, empatik eğilim ve beceri puan ortalamasının çalışılan kuruma göre düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıdaki araştırma bulguları bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermemektedir. Buna etken olarak, hastane koşullarının farklı olması, hasta sayısı, çalışma saatleri vb. değişkenler gösterilebilir.

7. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Sahip Oldukları Çocuk Sayılarının Empatik Eğilimlerine Etkisi

Körükçü (2004)'ün altı yaş grubundaki çocukların özsayı düzeyleri ile anne empatik becerilerini, Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği, Kılıç (2005)'in İstanbul'daki okul öncesi öğretmenlerinin empatik beceri düzeylerini bazı değişkenler açısından incelediği, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerini değerlendirdiği araştırması, empatik eğilimin çocuk sahibi olup olmama değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu bulgular bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgularla tutarlık göstermektedir. Çocuğu olan öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin yüksek olması beklenebilir. Ancak empatik eğilim düzeylerinin, sahip olunan çocuk sayısına göre anlamlı bir farklılık göstermemesi; öğretmenlerin yaş grubu küçük olan çocuklarla çalışmalarından dolayı çocuk sevgisine sahip olmaları, aynı yaş grubu çocuklarla çalışmaları ve aldıkları benzer eğitimden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer taraftan ;

Akgöz ve diğerleri (2005) Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, çocuk sahibi olanların empatik eğilimleri anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur.

Akgöz ve diğerlerinin bulguları ile bu araştırmanın sonuçları paralellik göstermemektedir. Bununla ilgili olarak; annelik ve babalık duygusunun, kendi çocuklarını anlamaya çalışmalarının, başkalarını anlamalarını da olumlu yönde etkileyebileceğinden, empatik eğilimleri yüksek çıkmış olabilir şeklinde yorumlanabilir.

8. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Mesleği İsteyerek Seçip Seçmemelerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Mesleği isteyerek seçen okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin empati puanları, mesleği istemeyerek seçen öğretmenlerden yüksek olduğu saptanmıştır.

Literatürde mesleğe isteyerek girmenin empatik eğilim düzeyini etkilediğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

Akgöz ve diğerleri (2005)'nin Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini incelediği, Murat, Özgan ve Arslantaş (2005)'in öğretmen adaylarının kendilerine ders veren öğretim elemanlarının empatik tutumlarına ilişkin algıları ile ders başarıları arasındaki ilişkiyi incelediği, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerinin

değerlendirilmesi isimli araştırmasında, mesleği isteyerek seçenlerin empatik eğilim düzeylerinin yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar, bu araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Dökmen'e göre (2002: 149), kişilerin ilgi duydukları alanlara yönelmeleri, hem bu alanda başarı göstermelerini hem de daha empatik olabilmelerini sağlar.

Yukarıda bahsedilen araştırma sonuçları ile literatür taraması sonucu mesleği kendi istekleriyle gönüllü olarak seçenlerin, mesleğini isteyerek seçmeyenlere göre daha empatik davrandıkları görülmektedir. Mesleği isteyerek seçmenin; mesleğe ilgi duymayı ve kabullenmeyi sağladığı, bu sebeple de mesleğin gerektirdiği beceri ve tutumları da göstermeyi kolaylaştırdığı ve empatik olmayı sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Diğer taraftan bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermeyen araştırmalarda mevcuttur. Bu araştırmalar aşağıda sıralanarak verilmiştir.

Ergül (1995)'ün Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin benlik algı düzeyleri ile empatik eğilim ve empatik beceri düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırması ile Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği araştırmasında ise, mesleği seçme şekli ile empatik eğilim puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Mesleği istemeyerek seçenler ile isteyerek seçenler arasında farkın olmamasına ilişkin; başlangıçta mesleği istemeden seçtikleri halde, mesleğe başladıktan sonra mesleklerini benimsemiş ve kabullenmiş olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir.

9. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Mesleklerini Sevip Sevmemelerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Mesleği seven okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin, mesleğini sevmeyen okul öncesi eğitimi öğretmenlerinden daha empatik eğilim sergiledikleri görülmektedir.

Ünal (1997)'in psikolojik danışma ve rehberlik eğitimi alan öğrencilerin empatik eğilimlerinde gözlenen değişimleri, Akgöz ve diğerleri (2005)'nin Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde çalışan hekimlerin empatik eğilimlerini inceledikleri araştırma bulgularına göre, mesleğini sevenlerin empatik eğilimlerinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Yukarıdaki araştırmaların sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları paralellik göstermektedir.

Mesleğini severek yapan öğretmenlerin empatik eğilim düzeyi de, mesleği isteyerek seçen öğretmenlerin empatik eğilim düzeyleri gibi oldukça büyük bir farkla yüksek çıkmıştır. Bu duruma göre; bir işi isteyerek ve severek yapmanın, mesleğine ve çevresine karşı daha duyarlı olmayı sağladığı ve mesleğin gerektirdiği davranış ve tutumları gösterme olasılığını artırdığı söylenebilir. Ancak;

Taşdemir (1999)'ün Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin empatik eğilim ve iş doyumları düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği, Pınar (2004)'ün doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri inceledikleri araştırma sonuçlarına göre ise, araştırma grubunu oluşturan ebe ve hemşirelerin meslekten memnuniyet durumları ile empati beceri puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur.

Mesleği sevenle sevmeyen arasında farkın bulunmaması; mesleği sevmese de süreç içerisinde kişilerin empatik eğilimlerinin gelişmiş olabileceği ve mesleği sevmeden seçtikleri halde zamanla mesleğe alışıp sevmiş olabilecekleri şeklinde yorumlanabilir.

10. Okul Öncesi Eğitimi Kurumu Öğretmenlerinin Tam Günlük/ Yarımlık Çalışma Biçimlerinin Empatik Eğilimlerine Etkisi

Taşdemir (1999)'ün Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan hemşirelerin empatik eğilim ve iş doyumları düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği, Sevimliçül (2002)'ün hemşirelerin empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerini incelediği, Çiçek (2006)'ın sağlık çalışanlarının empatik eğilim ve becerilerinin değerlendirilmesi isimli araştırmalarında empatik eğilimin çalışma biçimine göre farklılık göstermediği saptanmıştır.

Bu bulgular bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulgularla tutarlık göstermektedir. Bu araştırma sonunda ortaya çıkan sonuçlardan anlaşılacağı üzere, çalışma biçimine göre öğretmenlerin empatik eğilim puanlarında farklılık olmadığı, bunun sebebinin ise, okul öncesi eğitim kurumlarının iş ortamının ve iş

yoğunluğunun kurumlar arasında çok farklılık göstermediği, çalışma biçimini öğretmenlerin kendilerinin tercih etmiş olabilecekleri, benzer eğitim kurumlarından benzer programlarla yetişmiş olabileceklerinden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir.

Pınar (2004)'ın doğum salonunda çalışan ebe ve hemşirelerin empati beceri düzeyleri ve etkileyen faktörleri incelediği araştırmada ise, empatik beceri puan ortalaması yüksek çıkmıştır. Bunun sebebi, gündüz çalışma ortamının daha fazla insanla iletişim kurmayı gerektirdiği için daha sosyal olmalarını sağlayacağından, empatik beceri puanı ortalamasının yüksek çıkmasını sağlamış olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıkarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Öğretmenlik mesleğine başlamadan önce;
 - 1.1. Okul öncesi eğitimden başlamak üzere tüm eğitim kademelerinin programlarında empatinin gelişimini sağlayacak etkinliklere ve derslere yer verilmelidir.
 - 1.2. Geleceğin öğretmen adaylarının empatik eğilim ve becerilerini geliştirecek, insan ilişkilerinde beceri kazanmalarını sağlayacak iletişim derslerine ve bu derslerin içeriğinde empati konusuna önem verilmelidir.
 - 1.3. Okul öncesi eğitim öğretmenliği bölümlerinin öğretmen adayları tarafından isteyerek seçilmesi ve mesleğin öğretmenler tarafından benimsenmesi amacıyla özendirici tedbirler alınmalıdır.
 - 1.4. Okul öncesi eğitim öğretmenliğinde okuyan öğrenciler için, mesleği sevdirecek, ders içi ve ders dışı etkinliklere yer verilmelidir.
2. Öğretmenlik mesleğine atandıktan sonra;
 - 2.1. M.E.B. tarafından iletişim ve empati konusunda eğitici CD ve kitaplar hazırlanarak internet aracılığı ile okullara ve öğretmenlere ücretsiz olarak gönderilmelidir.
 - 2.2. Televizyon programlarında, eğitime yönelik olarak yapılan seminer, panel ve konferanslarda iletişim ve empati konusuna yer verilmelidir.
 - 2.3. Gazete ve dergilerde iletişim ve empatinin önemini vurgulayan açıklamalara yer verilmelidir.
 - 2.4. Öğretmenlerin iletişim becerilerini ve empatik eğilim düzeylerini artırmada, çevreleriyle ve öğrencileri ile ilişkilerinde nasıl daha iyi iletişim kurabilecekleri ve empatik olabilecekleri konusunda eğitim seminerleri düzenlenmelidir. Bu konuda öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmelidir.
3. Yeni araştırmalara yönelik olarak;
 - 3.1. Üniversitelerin okul öncesi eğitimi bölümünde alınan derslerin, öğrencilerin empatik eğilimlerine etkisini ortaya koymak için birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir.
 - 3.2. Aynı değişkenlerle farklı branşlardaki öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerini inceleyen araştırmalar yapılabilir.
 - 3.3. Başka değişkenler kullanılarak okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilim ve beceri düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılabilir.
 - 3.4. Okul öncesi eğitim programından başlamak üzere tüm eğitim kademelerinde uygulanan programlarda, çocuklarda empatiyi geliştirecek etkinliklere ne ölçüde yer verildiği araştırılabilir.
 - 3.5. Araştırma evreni genişletilerek, okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerini belirlemek amacıyla başka iller belirlenip, Türkiye genelinde bir karşılaştırma yapılarak sonuçlar test edilebilir.

KAYNAKLAR

- Akgöz, Semra ve diğerleri. (2005). Uludağ Üniversitesi Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde Çalışan Hekimlerin Empatik Eğilimleri. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 13.
- Akgöz, Semra ve Melda Karavuş. (2005). Çanakkale İli Sağlık Ocakları ve Sağlık Evlerinde Çalışan Ebelerin Empatik İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 13.
- Akyol, Aysel Köksal ve Hale Koçer Çiftçi. (2005). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Empatik Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 21.
- Alver, Birol. (2003). Çeşitli Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışanların Empatik Becerileri, Karar Stratejileri ve Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkiler, *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Barut, Yaşar. (2004). Öğretmenlerin Empatik Eğilim Düzeyleri İle Çatışma Eğilimi Düzeylerinin Değişkenler Açısından İncelenmesi, 13. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Cotton, Kathleen. (2007). Developing Empathy in Children and Youth. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/7/cu13.html>, Erişim Tarihi: 23/10/2007.

Çağdaş, Aysel. (1997). İletişim Dilinin 4 - 5 Yaş Çocuklarının Sosyal Gelişimine Etkileri, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

_____. (2000). Okul Öncesi Eğitimde Sosyal Gelişimi Ölçmede Gözlem Formları, Selçuk Üniversitesi Anaokulu /Ana sınıfı Öğretmeni El Kitabı. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Çiçek, Aysun. (2006). Sağlık Çalışanlarının Empatik Eğilim ve Becerilerinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dökmen, Üstün. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama ile Geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21, 1-2.

_____. (2002). **İletişim Çatışmaları ve Empati** (18. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ercoşkun, Muhammet Hanifi. (2005). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Empatik Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Erçoban, Sevgi. (2003). İlköğretim II. Kademesindeki Branş Öğretmenlerinin Empatik Eğilim Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Ergül, H. Fazlı. (1995). Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin Benlik Algı Düzeyleri ile Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişki, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Genç, Salih Zeki ve Temel Kalafat. (2008). Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları ile Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Sosyal Bilimler Dergisi, 19.

Goleman, Daniel. (1998). **Duygusal Zekâ**. (Çeviren: Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.

Kılıç, Suzan. (2005). İstanbul'daki Okul Öncesi Öğretmenlerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Körükçü, Özlem Sarıyüce. (2004). Altı Yaş Gurubundaki Çocukların Özsaygı Düzeyleri ile Anne Empatik Becerilerinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Küçükahmet, Leyla ve diğerleri. (2000). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Lauder, William. and William Reynolds. (2002). A Comparison of Therapeutic Commitment, Role Support, Role Competency and Emphaty in Three Cohorts of Nursing Students. Journal of Psychiatric Mental Nursing, 9,4.

Lennon, Randy and Nancy Eisenberg. (1990). Gender and Age Differences in Empathy and Sympathy, Empathy and It's Development. New York: Cambridge University Pres.

Mete, Samiye ve Emine Gerçek. (2005). PDÖ Yöntemiyle Eğitim Gören Hemşirelik Öğrencilerinin Empatik Eğilim ve Becerilerinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9, 2.

Murat, Mehmet. Habib Özgan ve H. İsmail Arslantaş. (2005). Öğretmen Adaylarının Öğretim Elemanlarının Empatik Tutumlarına İlişkin Algıları ile Ders Başarıları Arasındaki İlişki, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığı.

Ömeroğlu, Esra ve Münevver Can Yaflar. (2004). Okul Öncesi Eğitim. Görüş Dergisi.

Özcan, Celale. Fahriye Oflaz ve Tümer Türkbay. (2003). Dikkat Eksikliği Aşırı Hareketlilik Bozukluğu ve Binişik Karşıt Olma-Karşı Gelme Bozukluğu Olan Çocukların Anne Babalarının Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 10, 3.

Pınar, Gül. (2004). Doğum Salonunda Çalışan Ebe ve Hemşirelerin Empati Beceri Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Senemoğlu, Nuray ve diğerleri. (2000). **Öğretmenlik Mesleğine Giriş** Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sevimligül, Gülgün. (2002). Hemşirelerin Empatik Eğilim ve Empatik Beceri Düzeylerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Taşdemir, Gülay. (1999). Ege Üniversitesi Uygulama ve Araştırma Hastanesi'nde Çalışan Hemşirelerin Empatik Eğilim ve İş Doyumu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ünal, Fatma. (2003). Empatik İletişim Eğitiminin Okul Öncesi Çocuğu Olan Annelerin Empatik Beceri Düzeylerine Etkisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, Gülten. (1997). Psikolojik Danışma ve Rehberlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Empatik Eğilimlerinde Gözlenen Değişmeler, Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yavuzer, Haluk. (2001). **Eğitim ve Gelişim Özellikleriyle Okul Çağı Çocuğu**. (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, Atila. (2005). **İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Empatik Eğilim ve Empatik Becerileri ile Çatışma Yönetimi Stratejileri Arasındaki İlişki**. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Yurttaş Afife ve A.Yetkin. (2003). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Empatik Becerileri ile Problem Çözme Becerilerinin Karşılaştırılması. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 6, 1.
- Zembat ve diğerleri (1995). İstanbul'daki Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Programlarla İlgili Bir Durum Tesbiti Araştırması. 10. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. 22-23-24-25 Mayıs. Ankara: Ya-Pa Yayınları.